
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2012 (год. XXI), ISSN 0861-7902

Ана КОСТАДИНОВА

В. „НАУКА И ТРУД“ ЗА ФОРМИРАНЕТО НА „ТЪРНОВСКАТА ВЪЛНА“

Ana KOSTADINOVA

„SCIENCE AND WORK“ FOR THE FORMATION OF THE „TARNOVO WAVE“

Настоящият текст разглежда явление от втората половина на 20 век, останало в анализите на литературната история като „търновска вълна“. Понятието „търновска вълна“ е опит да се означа и обособи литературно общество, възникнало на регионална почва, но придобило национално значими измерения. Неслучайно появата му свързваме с втората половина на 60-те години, веднага след създаването на Великотърновския университет. Висието училище създава традиция и поддържа приемственост между поколенията поети, писатели и критици. Същото важи и за университетския вестник „Наука и труд“ – именно на неговите страници се ражда това наистина забележително поетическо поколение. Благодарение на „Наука и труд“ младите автори добиват самочувствие, поемат тежестта на творческата отговорност. Ето защо правим преглед и коментар на ранните публикации на К. Ковачева, М. Георгиев, Т. Клисуров, П. Парушев и Б. Христов в студентския вестник. Специално открояваме ролята на Б. Христов за създаването и поддържането на рубриката „Криле“. Творбите, публикувани в университетското издание, са обещание за добро бъдеще. Доказателство за плодотворното развитие на петимата поети-приятели са дебютните им книги. Стихосбирките „Трябва да те има“, „Село“, „Южна гара“, „Остров“ и „Вечерен тропет“ ги налагат безапелационно като перспективни автори.

Ключови думи: „Наука и труд“, „търновска вълна“, Великотърновски университет, Велико Търново, вестник, издание, рубрика, творчество, поети, студенти, преподаватели, кръжок, дебют, стихосбирки, мемоари, литературно четене, мит, митологични образи, ранни публикации, приятелски кръг, „Трябва да те има“, „Село“, „Южна гара“, „Вечерен тропнет“, „Остров“.

This text focuses on a phenomenon from the second half of the 20th century which has remained in the annals of literary history as “the Tarnovo wave”. The term “Tarnovo wave” is an attempt to outline and designate a literary circle, which formed at a regional level, however gained national significance. It is not accidental that its appearance is associated with the late 1960s, immediately after the University of Veliko Tarnovo was founded. The University created a tradition and maintained continuity over generations of poets, writers and critics. The same applies for the University newspaper “Science and Labour” – its pages became the breeding ground for this truly remarkable generation of poets. Thanks to the “Science and Labour” paper young authors gained self-esteem, and learned to bear the burden of an author’s responsibility. That’s why we have reviewed and commented on the early publications of K. Kovacheva, M. Georgiev, T. Klisurov, P. Parushev and B. Hristov. Special attention merits B. Hristov for starting and steadfastly running his “Wings” column. Their publications in the University’s newspaper, bear the promise of a bright future. Evidence of the successful development of the five friends and poets are their debut books. The collections of poems “You must exist”, “Village”, “South Station”, “Island” and “Evening trumpet” are their bid as budding authors.

Key words: “Science and work”, “Tarnovo wave”, Veliko Tarnovo University, Veliko Tarnovo, newspaper, edition, rubric, creativity, poets, students, lecturers, workshop, debut, books, memoirs, literary reading, myth, mythological images, early publications, circle of friends, “Should have you”, “Village”, “South Station”, “Evening trumpet”, “Island”.

Още с първия си брой от 15. 09. 1963 г. редакцията на „Наука и труд“ се обръща „към всички студенти, читатели на вестника, да сътрудничат кой с каквото може“, защото, „за да се превърне вестникът в трибуна, за да бъде интересен, желан и търсен, в него ще се поместват материали с научен и художествен характер“ (Наука и

труд, 1963: 2). Изданието си поставя за цел да помага на студентите и начеващите писатели да навлизат в науката, да се приобщават към обществения и културния живот в академичната среда, както и да популяризира личното им творчество. Създадените рубрики се стремят да обхванат многообразието от теми, вълнуващи студентите по онова време. От най-тривиалната – предстоящата изпитна сесия с неизменните грижи и суетня, през научните и спортните достижения, даващи повод за гордост и самочувствие на цялата университетска общност, до онези предвкусвани и чакани с нетърпение студентски бригади, на които се „определят симпатиите, оформят се литературните групи с близки естетически платформи“ (Клисуров: ЕР). С по-особен статут са изявите на младите поети и писатели. Те фокусират върху себе си особен интерес от страна на преподавателите и състудентите, провокират вниманието на литературоведи и критици, за да поставят началото на т. нар. „търновска вълна“. Доказали себе си, младите писатели и поети на прощаване с Университета попадат в рубриката „На добър час“. Жестът на в. „Наука и труд“ е многозначителен – това е акт на признание, свидетелство за творческа благонадеждност. Успоредно до поетите и прозаичите стоят и студентите фотографи, художници, преводачи, кинокритици. В този смисъл вестникът се превръща в школа за професионализъм. Постоянна е и рубриката „Нашите отличници“ – разговори и интервюта, популяризираща най-добрите постижения на историци, филолози и художници. От изключителна важност е спойката между учещите и учащите, списващи заедно вестника. Сред постоянните сътрудници на изданието са преподавателите Иван Харалампиев (със своите шаржове на великотърновски „академици“), Русин Русинов и Людвиг Селимски. Редактори през различни периоди са Никола Г. Николов, Иван Радев и Димитър Кенанов. Както можем да се досетим, авторското им присъствие се легитимира предимно чрез критически текстове, но в случая с Д. Кенанов това става и чрез езика на поезията.

Редакцията се оказва гостоприемна за най-талантливите студенти, но не само като сътрудници, но и като членове на редакционната колегия. Измежду всички изпъква Борис Христов, който допринася изключително много за налагането на нов облик на вест-

ника. Казаното се отнася най-вече до списването на страницата с рубрикалното заглавие „Криле“. Макар и кратко – поетът участва само две години в редактирането на „Наука и труд“ – присъствието на Б. Христов оставя дълбоки следи. Почти десетилетното съществуване на страницата продължава да носи духа на неподражаемия лирик много след неговото завършване. Личността му вдъхва необяснимо доверие и възхищение, подчинява околните с лекотата в общуването и ранната житейска мъдрост.

Борис Христов не е единственият представител на първата група поети от „търновската вълна“, членувал в редакцията на „Наука и труд“ – изпреварвайки го, оставя своя следа и поетесата Калина Ковачева. Нека обаче преди да се спрем по-подробно на присъствието на нашите петима автори – К. Ковачева, Б. Христов, П. Парушев, Т. Клисуров и М. Георгиев – на страниците на изданието, да направим някои уточнения. Първо, през 1963 г. излиза един единствен брой на вестника, който има по-скоро задачата да обяви появата на новия Педагогически институт, да представи имената на преподавателите и да формулира критериите, които ще ръководят новосъздаденото висше училище. Това ни дава основание да приемем за рождена година на вестника следващата 1964 г. Именно тогава се оформя обликът му, структурира се редакционен екип и започва ритмичното му списване и издаване.

Един от първите сътрудници на вестника е Калина Ковачева. Виждаме я да участва още в първия конкурс за написването на стихотворение заедно с Надка Кирилова. Творбите на двете – „Откровение“ и „Спомен“ – са отпечатани на последната страница в броя от 05. 12. 1964 г. В „Откровение“ Калина Ковачева залага на малко странно за възрастта си чувство – това за пълноценно изживян живот. Преодоляването на ежедневните загуби води до най-голямата човешка победа, която е постигнала лирическата героиня на Ковачева – победата над времето. Отхвърлянето на суетата („*Ще побелеят, знам... / косите ми със цвет разкошно-житен, / усмивката и тя ще остарее...*“) е подстъп към бленуваната човешка освободеност от страха, че няма да те има. А финалната строфа неизбежно отправя към стихотворението от дебютната книга на Б. Христов „Кост от глухарче“, в което откриваме знанието, че човекът не

изчезва, той се разтваря в света, в Космоса. Ето я и съпоставката – при К. Ковачева: „*Не се страхувам – ти раздай ме цялата / живот – на птиците, земята, времето...*“; при Б. Христов героят се преражда в трънче, щурец, мишле, глухарче... Изводът сам се натрапва. Можем да оценим ранната творба на поетесата като зряла, достигнала едно чудесно поетическо прозрение, до което уникалното дарование на Б. Христов ще се добере по-късно, следвайки други пътища на образно претворяване (най-вече чрез структурите на мита и митичното).

Калина Ковачева се ангажира и с въпроси, засягащи реализацията на младите таланти. Това е видно от статията „Върховете са пред нас“ (бр. 3-4, 16. 04. 1965) в рубриката „Антени“ по повод на очакваната Национална конференция на младите литературни творци. Текстът е написан и от позицията ѝ на заместник-председател на студентското научноизследователско и художественотворческо дружество. Не бива да пропускаме и обкръжението, в което се появява материалът – стихове на Н. Чалъков, Т. Дичев, Д. Донков, както и собственото ѝ стихотворение „Прощаване с една илюзия“. През 1965 г. поетесата публикува откъс от цикъла „Отдалечаване“ – част от поетическия контекст, в който се вписват още няколко произведения на Й. Янков и Н. Колев. Творбите ѝ затвърждават впечатлението за доминиращото интимно чувство, съхранено и в късното ѝ творчество. Въпреки компанията на двамата ярки поети името на Калина Ковачева успява да се отвори и наложи. Качествата ѝ са забелязани от Иван Трашлиев, който в статията „Творческа изява на младите поети“ в бр. 1-2, 19.03.1966 г. на „Наука и труд“ си поставя задача да коментира колективна изява на В. Генова, Ат. Мочуров, М. Шопкин, Хр. Медникаров, К. Ковачева и др. в два броя на сборник „Янтра“. Участието на поетесата е с откъс от поемата „Равносметка на двадесетгодишната“. Все по-осезаемо става присъствието ѝ в града с величествените исторически хълмове. За това много допринасят страниците на студентския вестник, публикувал стихотворенията „Аз не разбирам вече думите, които...“, „Стихотворение, родено пред една братска могила“, „Обич“, „Не бързай да целуваш раменете ми...“, „Любов моя“.

Неподправеният лиризъм очертава профила на поетесата и я доближава до чувствителността на такива дарования като Ел.

Багряна и Д. Габе, но заедно с това я отдалечава от традицията. Друга особеност е наличието на една нравствено-социална чувствителност, която присъства деликатно, но е част от общото усещане и внушение. Силно изразените душевни трепети и емоционалните открития, плод на доминиращия мотив за любовта, се превръщат в отличителен белег както на ранните стихотворения на К. Ковачева, така и на първата ѝ книга „Трябва да те има“ (1970). Тук трябва да отбележим, че съдържанието на книгата не включва нито една от творбите, поместени във в. „Наука и труд“.

До края на третата годишнина на вестника К. Ковачева освобождава мястото си в редакционната колегия. Две години по-късно част от екипа ще стане Б. Христов. Нещо повече, поетът ще заслужи доверието да бъде и главен редактор на университетското издание. Появата му, както отбелязахме, поставя началото на рубриката „Криле“. Чрез нея Б. Христов успява да очертае едно относително свободно от догмите на деня литературно пространство. Благодарение на „Криле“ студентският вестник придобива повече характер, печели читателското доверие, защото залага преди всичко на високите художествени критерии. Това е важен момент в личната биография на поета. По-младите му колеги са очаровани от артистичното му поведение, от харизматичния му образ. Неслучайно в спомените си за това време Марин Георгиев говори за биещата на очи артистичност на техния по-голям литературен събрат (завладяваше с „артистичността си, която толкова бие на очи“, пише поетът от с. Биволаре в „Бил и било“). Що се отнася до ранното творчество на Б. Христов обаче М. Георгиев е категоричен: „В онова време Борис покоряваше повече с поведението си на поет, отколкото с поезията си; може да го потвърди всеки участвал в тогавашните четения, публикации на вестника и в местния печат, или просто живял в Търново...“

Първата изява на Б. Христов в „Наука и труд“ е през 1966 г. с наградения на университетския литературен конкурс очерк „Най-силният между нас“. Лесно е да предположим, че интересът към очерка е част от налаганата жанрова политика през онези години. Журито го намира за строен в композиционно отношение, но с недостатъчно вътрешна аргументираност на сюжета, но това не е

пречка да се отбележи, че става дума за талантлив автор, за който „трябва да се полагат грижи“ (думи на ст. асист. Н. Георгиев от „Нашите впечатления“, „Наука и труд“, бр. 7–8 от 21. 11. 1966). В този смисъл университетската среда, така да се каже, се натовазва с отговорността да следи развитието на литературно надарените студенти и да популяризира опитите им. Заедно с това битува и някакво усещане за дисциплина – заради атмосферата, която създават бившите казармени помещения и асфалтовия плац: „Нещо казармено и подофицерско щеше да има по-сетне и в отношението към нас, първокурсниците...“ (Игнатов: НР), споделя Р. Игнатов в своите спомени. Към тази обстановка ще се връщат и други от „търновската вълна”.

Името Б. Христов на страниците на „Наука и труд“ се свързва с различни събития. Вглеждайки се в изписаните със съвсем ситен шрифт съобщения, откриваме (рубриката „Хроника“), че университетският литературен кръжок е организиран четене пред ученици в с. Караисен по случай студентския празник. Лаконичната бележка оповестява, че свои стихове са чели Н. Колев, Я. Янков, Д. Донков, Б. Христов, К. Ковачева, Р. Русев, Н. Чалъков, Т. Дичев, В. Мандева и А. Великов. Не са упоменати представените творби. Този род събития обаче са повод и за размисли, както личи от статията на Паруш Парушев „Необходима е по-голяма активност“ („Наука и труд”, бр. 3–4, 27. 02. 1969). В нея четем: „Време е вече тези четения да се откъснат от стихийността, да придобият онзи авторитет и дух, който най-много им подхожда“. Според автора обичайните обсъждания на проблемите, възникнали в творческия процес, могат да прераснат и в „организирани дискусии пред много по-голям кръг от хора“. Заявеното свидетелства за назряло вътрешно желание на младата „търновска вълна“ да затвърди позициите си и да докаже, че старата столица също може да носи името „град на поетите“. Отправеният апел „за по-голяма активност“ е резултат и от личното отношение на Парушев към този вид събития особено що се отнася до въпроса за въздействието, което оказва върху аудиторията живото слово на автора. В потвърждение на казаното идват и спомените на Т. Клисуров от меморната му книга „Доказателства за лична употреба“. В нея се представят впечатленията от първото литературно

четене на групата и по-специално преживяванията след рецитираните от П. Парушев и М. Георгиев стихове: „Някаква необяснима сила ме притегли към двамата млади поети. Разбрах, че това ще са най-близките ми приятели, че това са хората, които ще са сърцевината на онази среда, за която си мечтаех още в Стара Загора. Мои връстници, но от които можех да науча толкова много...“

Но да се върнем отново към Б. Христов и присъствието му на страниците на „Наука и труд“. След въпросната „Хроника“ от 1967 г. в същия брой (бр. 1–2 от 01.01.1967) на вестника откриваме и първите публикувани стихотворения на младия автор. Подразбира се, в рубриката „Криле“. Озаглавени са „Художник“ (с посвещение „на И.С.“) и „Обич“. Ще си позволим да цитираме второто стихотворение:

През мене преселници минаха.

с боси нозе,

с поленнала жар по нозете,

с талиги,

с вехти и буйни талиги,

с гердани,

с пъстри гердани от песни.

Мъже с жални лица,

с лица на икони,

жени с благи уста,

с уста на мадонни

и с тъга, с много тъга,

с тъгата на кукувици.

През мене преселници минаха.

И ти беше сред тях!...

Да, в ранната си поезия Б. Христов „повече търси, отколкото намира“, както твърди М. Георгиев (Георгиев: ЕР). Факт е, че нито едно от тези първи произведения не влиза в поетическите му книги. От този ранен период са творби като „Вървах по равното поле, с пресъхнали от път нозе...“, „Преди да стане вечер, стана утро...“ и „Ту вървя разсъблечен...“, останали да битуват единствено на страниците на студентския вестник. Онова, което го отличава от останалите, отново според М. Георгиев, е неговият „друг, противоположен на нашата, станала по-късно неразделна тройка (Таньо,

Паруш и аз), стил на поведение и начин на живот, на мислене и общуване. Едно негово махване с ръка беше достатъчно смятаното от теб до преди миг за сериозно и важно да изгуби стойност“ (Георгиев: ЕР). Силата на думите му лесно се превръща във воля за овладяване на житейската „водна“ стихия, срещу която младите творци усилено градят свой собствен бент, за да се опазят от забравата, заливаща света и заличаваща всичко по пътя си според блестящата метафора на поета Р. Игнатов в откъса от ръкописа „От пръв поглед“, публикуван в „Наука и труд“ (бр. 3, 31.03.1988): „Чаровникът ще извади шише от вътрешния си джоб и, пренебрегнал тласъка на водата, ще избърше с мокра длан плешиво чело. Ще одобри с възгласи питието и после, без някоя особено видима връзка, ще рече: Това, дето го правим, това е работа излишна и възпразна!... След думите му силата на водата пред него, незнаяно защо, ще започне да намалява...“ Всесилието на Чаровника Б. Христов идва от неговата смайваща освободеност от „почти всички скрупули, които човек носи от средата, образованието и книгите.“ (Георгиев: ЕР). Той е „славно момче“, лишено от „социално извратената жажда за слава, към която другите се стремяха стремглаво“ (Игнатов: НР), защото, уверен в успеха си във всичко, с което се захваща, изживява с „умение и сила“, както интимните си преживявания, така и творческите „самоубийства“, без които не може да живее поетът.

Лекотата в ранната поезия на Б. Христов хармонира „с още по-голямата лекота, с която бохемства, бохемства и живее“ (Игнатов: НР). Това е времето на таванската стая с циментов под, на вермута в пръстена паница, на стиховете, писани на крак. Това е миналото, в което се разпознават събраните в спомените на Р. Игнатов поети, бунтуващи се срещу всичко и всеки: „Живеехме като артисти, като аристократи – и като едни белогвардейци живеехме ние тогава. Не ни беше страх нито от недоимъка, нито от органите на държавната власт, нито пък изпитвахме срам от бохемството си. /... / Приятели идваха от цяла България, намереше ли им се път към Търново. На чаша и приказка се събираше много народ – студенти, преподаватели в Университета; почти цялата интелигенция се извървяваше да ни наглежда по всяко време на денонощието. Един Бог

само знае какви толкова важни световни проблеми сме обсъждали в онези години...“ (Игнатов: НР).

Особената притегателна сила на личността Б. Христов става сигурен залог за онази поезия, която ще напише по същия начин, по който изразява всяка своя мисъл – „сякаш в нея категорично се събира истината за целия свят“ (Игнатов: НР).

Въпреки че през 1969 г. авторът вече не е част от редакцията на печатното издание, рубриката „Криле“ продължава да излиза и да се ползва от опита на постигнатото и традицията. Все по-често се появяват имената на по-младите поети П. Парушев, Т. Клисуров, М. Георгиев, а след тях и тези на Ст. Пенчева, Ат. Коев, Здр. Пеев, В. Велчев. Тук е мястото да отбележим, че вестникът не забравя своите автори, следи творчеството им след завършването на Университета и публикува новите им творби. Така в „Наука и труд“ през 1978 (бр. 7–8 от 03.05.1978) и през 1983 (бр. 10–11 от 18.11.1983) биват отпечатани стихотворенията „Христова възраст“ и „Вечерен тропет“, свидетелстващи за началото на един друг творчески път, който ще наложи уникалния талант на поета Б. Христов.

Един от ярките представители на групата е Паруш Парушев. Той пристига от Бургас със славата на обещаващ поет. Ето как описва първите си впечатления от срещата си с него състудентът му М. Георгиев: „Някой ми прошепна, че тук има един много голям поет от Бургас. Кой е? Посочи ми го. Слаб младеж, в черен костюм, без вратовръзка, с неосъзнат – затова и неовладян – тик, от време на време повдигаше рамене, вкопчил двете си, облеgnати на банката, ръце. А как се казва? – Паруш Парушев... Паруш Парушев? – о, да: видях се сред селския двор на едно свое ученическо лято. Започваше предаване за средношколците, чух музикалния сигнал на радиорубриката и се затихах пред радиоапарата: „Прелюдия и fuga в ре миньор на Йохан Себастиан Бах“ – стихотворение от Паруш Парушев, ученик в... не си спомням класа...“ (Георгиев: ЕР). За популярността на своя колега разбира и Т. Клисуров, при това от реакцията на аудиторията, когато името му бива обявено от сцената на общото им литературно четене: „Чуха се ръкопляскания в залата. Явно името на моя приятел не беше непознато за публиката. Паруш се изправи на сцената и със самочувствие започна да рецитира из-

вестното си вече стихотворение „Аве Мария“, печатано във вестник „Народна младеж“ (Клисуров: ЕР).

В мемоарната си книга за поколението Р. Игнатов е избрал за П. Парушев прозвището Лирика. В този ред на мисли е редно да отбележим, че само двама от членовете – П. Парушев и К. Ковачева – са получили откровено литературни прозвища (Лирика и Поетесата). Останалите очевидно визират други черти на характера, които не се побират само и единствено в литературните рамки.

Първата творба на П. Парушев в „Наука и труд“ е озаглавена „Магелан“. Отпечатана е на страницата за литература и изкуство „Криле“, в компанията на стихотворенията „Кинозвезди“ на Т. Клисуров и „За капката“ на М. Георгиев. Страницата събира тримата млади поети, превърнали се и в близки приятели. Още тук, в стихотворението „Магелан“, посветено на Т. Клисуров, са заложени част от бъдещите теми в творчеството на поета – за Морето, Свободата, Пътя. Ще ги открием и в по-късното творчество на П. Парушев – като символи на вечните човешки търсения по пътя към безпределното и непознатото.

За разлика от Б. Христов и К. Ковачева младият П. Парушев може да заяви, че зрелостта го е спходила рано. Част от стихотворенията, отпечатани в „Наука и труд“, намират място и в цикъла „Свят, от тебе сътворен“, включен в сборника „Трима млади поети“ (1975), а след това и в дебютната му книга „Остров“ (1980). Такъв е случаят със стихотворението „Ще бъде въздухът горчив...“, което търпи незначителна редакция в предпоследния стих: вместо *„ще идва пак далечното усещане / за двама ни“*, ще стане *„ще идва пак / познатото усещане за двама ни“*. От друга страна, сме свидетели, че подборът при композирането на първата стихосбирка е бил суров и е отхвърлил стихотворението „Възраст“ от „Наука и труд“, включено и в сборника „Трима млади поети“. Отчитаме този факт като част от стремежа на автора да постигне ново звучене в първата си самостоятелна книга – подготвяна като че ли най-дълго, защото излиза последна в сравнение с първите книги на останалите четирима поети, за които.

Лирическият свят на „Остров“ излъчва посланията на една вече напълно оформена и защитаваща себе си индивидуалност. Може

да се каже дори, че имаме усещането за натрупан поетически опит и професионална увереност. Образността ни води към дълбоките пластове на митологичното, след като поетът е избягал от видимия свят в цикъла „Свят, от тебе сътворен“. Движението следва посока към все по-усложняващи се поетически визии и асоциативност. Постепенно навлизаме в областта на идеите, на представата за мита като символически език, чрез който може да се моделира светът и да се интерпретират собствените представи. Напълно логично изглежда и избраното заглавие – „Остров“. Още повече, че едноименното стихотворение се натовазва с програмни функции и държи да бъде разпознато като ключов текст. Освен това, то се появява два пъти в „Наука и труд“ (в бр. 14–16, 22.11.1978 и бр. 10–11, 18.11.1983), което не е често срещана практика.

Равносметката е следната: „Наука и труд излизат стихотворенията „Остров“, „Магелан“, „Възраст“, „Ще бъде въздухът горчив“, „Тишина“, „Страшно е, казвам ти, страшно е...“ и „Импресия“. Цикълът „Свят, от тебе сътворен“ ще си припомни за две от изброените творби – „Възраст“ и „Ще бъде въздухът горчив...“, докато стихосбирката „Остров“ съхранява едноименното стихотворение и „Ще бъде въздухът горчив...“. С това препрочитането на младостта приключва. Но опитът и спомените са живи. Годините, прекарани във Великогърновския университет, са се превърнали в успешно начало на един дълъг и плодотворен творчески път.

За разлика от П. Парушев неговият приятел, поетът от Стара Загора Т. Клисуров, включва само едно стихотворение от студентския си период в първата си книга. Стихосбирката „Южна гара“ (1975) се спира измежду всички ранни прояви в „Наука и труд“ на „Антитеза“ (бр. 16–18, 02.12.1968), появило се в компанията на „Монолог на бъдещия ден“ на Г. Константинов, „Есен“ на Г. Спасов, „Бургас“ на Ст. Лазаров и още няколко творби на Б. Вулжев, Б. Томов, П. Братинев и Р. Русев. „Антитеза“ интерпретира темата за родината, която, оказва се, не намира толкова широк отглас в творчеството на поетите от „гърновската вълна“. Нейното скромно присъствие регистрираме само в още едно произведение от дебютните книги на пегимата автори – в „Жена“ на К. Ковачева. Различията между ранните поетически текстове от „Наука и труд“ и включените в

„Южна гара“ се забелязват при пръв прочит. Осезаемото Фурнаджиево влияние в „Антитеза“ противостои на иначе светлите стихове, изпълнени с простите чудеса на живота. Това е поезия дотолкова хармонична, че е лишена дори от драматизма на авторовото раздвояние между делника и духовно-поетичното. В „Антитеза“ обаче виждаме „различните метафорични редове на тъмнината“ (Стефанов, 2001: 109) и всички ключови думи и образи във Фурнаджиевата поезия: жътвата-смърт, кръвта, иконите, молитвата, тъпанът, мъката, смъртта и т. н. Те носят неограничените възможности за митологично напластяване, което можем да открием в малко творби на Т. Клисуров от „Южна гара“.

Макар и превърнала се в един от най-експлоатираните образи в българската литература, родината на Т. Клисуров е единствено негова. А стиховете му – такива, каквито „никой друг не може да напише“ (Игнатов: НР). Може би защото поезията му е своего рода продължение на онези човешки черти в характера, провокирали Р. Игнатов да му даде прозвището Съгласия: „Той одобрява всичко и всякога, но наложи ли се да свърши нещо, прави го по свой нрав – бавно, с негово си разбиране и опипване...“ (Игнатов: НР). Принос в творческото израстване на Т. Клисуров по собствените му признания има природната дарба на М. Георгиев, измъкнала го „като мощен влекач от блатото на тривиалното, провинциалното, псевдолитературното“ (Клисуров: ЕР). В резултат ще се роди и една от най-силните приятелски връзки, крепяща се на онова житейско и личностно противопоставяне, което вместо да отблъсква двамата автори, ги сближава още повече: „Марин беше понякога по селски безпардонен, аз бях деликатен човек; той тръгваше директно към целта си, аз предпочитах заобиколните пътища, отлагането; в поезията и в разговорите помежду ни правеше глобални обобщения, философстваше за екзистенциалното, за живота и смъртта, аз предпочитах или да мълча, или да поглеждам делнично към себе си и към света“ (Клисуров: ЕР).

Споделени се оказват не само житейските преживявания, но и творческите изпитания. Много често срещаме двамата поети един до друг на страниците на „Наука и труд“. Малко са броевете, в които до името на М. Георгиев не стои това на Т. Клисуров – и обратно.

Дори дебютът им в студентския вестник е рамо до рамо – със стихотворенията „За капката“ и „Кинозвезди“ (бр. 8–9, 11.11.1967). Ето какво пише за литературния си събрат и стихотворението му Т. Клисуров в „Доказателства за лична употреба“: „След това авторът ме порази окончателно и със стихотворението си за капката, която умира, незабелязана от никого, а капчукът продължава да пее. Вали.“

Така едни до други се редят стиховете „Безмълвна и без име...“ на Т. Клисуров и „Хор за мъртвите“ на М. Георгиев (бр. 9–11 от 24.05.1968), „Баладичните подпоручици“ на първия – „Септември“ и „Дъжд“ на втория (бр. 12–13 от 15.10.1969); съжителстват още „Плод“ и „Дъжд“ (бр. 7–10 от 25.05.1972), „Град“ и „Момчета“ (бр. 14–16 от 3.05.1978), „Земетръс“ и „Вода“ (бр. 10–11 от 18.11.1983) – дори тогава, когато студентския живот е само спомен и други продължават от страниците на „Наука и труд“ диалога помежду им.

Дори ситуацията с първата книга на М. Георгиев „Село“ е същата, както и при Т. Клисуров – и в нея намира място само едно от ранните произведения на автора – „За капката“. Същото, което толкова е развълнувало литературния му събрат. И все пак „За капката“ търпи сериозна редакция. Налице са значителни поправки. Откриваме ги още в заглавието – в „Село“ то е станало по-кратко и се нарича „Капка“. Съкратени са и осем стиха, а това никак не е малко от гледна точка на авторовата безкомпромисност. Прави впечатление, че са изхвърлени точно онези стихове, които се опитват да обяснят чувствата на лирическия герой. След редакцията драматизмът е засилен, на преден план излизат вътрешните терзания, заместили прякото назоваване на чувствата. Наблюдават се корекции и в останалите стихове, невинаги особено съществени, поне на пръв поглед, но важни от гледна точка на авторовите послания (вместо „с дървото да оправдаеш / краткият си живот“ е предпочетено „дървото да оправдае / краткия ти живот“).

Вече отбелязахме, че стихотворението „Капка“ не само се радва на симпатии от страна на приятелския кръг, но намира място и в дебютната книга на автора – след като обаче опитът си е казал думата и ранното лирическо многословие е отстъпило на по-чистата поетическа мисъл. Развитие търпи и пластът на митологичното с характерните за този поет образи и послания, които откриваме в

стихотворения като „Нива“, „Памет“, „Река“, „Вит“ и др. от стихосбирката „Село“.

Ранните изяви на поетите от „търновската вълна“ не само са повлияни от уникалната атмосфера на града, но и сами стават част от нея – от нейната неповторимост и обаяние. Диалогът с преподавателите, многобройните срещи с различни творци на изкуството и литературата, чести гости на старата столица, са част от духовната биография на всеки един от групата. Но като че ли вестник „Наука и труд“ изиграва най-важната роля за реализирането на младите таланти. Публикуваното тук дава самочувствие, създава усещането за общност. Учи на отговорност към словото. При това без да се накрънява творческата индивидуалност. Тъкмо обратното. Всеки един от авторите преодолява изпитанията и намира себе си. В този смисъл явлението „търновска вълна“ е литературноисторически факт с висока относителна тежест в личната биография и в биографията на един литературен град с много традиции, но и с ново начало. Защото текстовете на истинските творци нямат свойството да се заместват един друг, да си подражават, а тъкмо обратното – обогатяват човешките преживявания и създават усещане за процес. Ето какво мисли за това поетът Р. Игнатов: „Щяхме да живеем дълго в едни и същи обстоятелства, и щяхме да бъдем до безкрайност различни“ (Игнатов: НР). Дори когато има опити за присвояване на поведенчески роли, личността продължава да бъде себе си: „Хитреца (М. Георгиев – б. м., А.К.) все се напъваше да бъде бохем, все обличаше моите и на Чаровника дрехи, закачливата небрежност на облеклото ни не му отиваше, тъй както не му отиваше никак прекалено внимателното му авторско преклонение пред тогавашната най-млада полска поезия“ (Игнатов: НР).

Осъзнавайки се като част от едно значимо цяло, поетите от „търновската вълна“ откриват все повече своята индивидуалност. Но заедно с това заживяват с усещането, че са ново попълнение в голямата литература. Но все още се чувстват недостатъчно популярни, недостатъчно признати. Не им остава нищо друго, освен търпеливо да очакват своя час. Ето един интересен фрагмент от многобройните им преживявания. През есента на 1968 г., на Празника на поезията, групата пътува до Рилския манастир заедно със светила

на родната поезия. За да се покажат, по-скоро за да легитимират присъствието си, а може би и кълнящото си самочувствие, запяват Чинтуловите стихове от популярната песен: „Дойде време, ставайте, от сън се събуждайте! Доста робство и тиранство, всички на оръжие!“ Ефектът, разбира се, е краткотраен. След покровителствено потупване по рамото маститата софийска дружина, сред която е и Ламар, бързо забравя присъствието им. Има и други „инциденти“ в групата – спорове кой е по-талантлив, разправи с милицията, която „прибра някой от нашите, струва ми се Борето Христов“, спомня си Т. Клисуров в „Доказателства за лична употреба“. Спомените на Т. Клисуров са запечатали и една комичната ситуация, разиграла се пак в двора на Рилския манастир. Участници този път са Ламар и Иван Серафимов. На учтивата, но и доста настойчива молба на младия поет Ламар да сподели мнението си за някои негови стихотворения, последният отговаря с неприкрита досада и „дълбока и изстрадана въздишка“: „Абе, момче, баш сега ли, бе?“ Този завършек на събитието прозвучава „като заключителен акорд не само на срещата, която наблюдавах от чардака, но и на цялостното ни присъствие тук“ (Клисуров: EP), завършва разказа си Клисуров.

Университетската скамейка събира начеващите поети в момент, когато разпаленият младежки дух търси брод към словото. Желанието да бъдеш забелязан и оценен е естествена реакция. Докато дойде заветният миг на първите книги – мигът, в който всеки ще заяви себе си извън опеката на групата. „Трябва да те има“, „Село“, „Южна гара“, „Вечерен тромпет“, „Остров“ наистина успяват да привлекат вниманието на критиката. Освен спомените за незабравимите студентски дни остава и литературната им предразположеност към мита и митологичното. Разбира се, все още тази нагласа не е достатъчно осъзната и творчески изявена. Тя по-скоро е потенциал, който ще бъде развит в далеч по-зрелите години на дебюта. Времето ще покаже доколко тази следа е трайна и доколко мимолетна. Нашите наблюдения обаче ще останат заключени в рамките на първите книги – там, където действат най-активно енергиите на ранния литературен опит и едновременно с това се зараждат силите за неговото надмогване или цялостно преодоляване.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиев 2011:** Георгиев, М. *Бил и било*. Електронен ръкопис.
- Игнатов, Р.** Неиздаден ръкопис.
- Клисуров, Т.** *Доказателства за лична употреба*. Електронен ръкопис.
- Наука и труд 1963 – 1988:** *Наука и труд*, бр. 1, 15.09.1963 – бр. 3, 31. 03.1988.
- Стефанов 2001:** Стефанов, П. *Апокалипсисът като художествено-естетическа категория в септемврийската литература. Следите на свещената книга в българската литература*. Национален институт Нова българска литература, В. Търново: Фабер.
- Georgiev 2011:** Georgiev, M. *Bil i bilo*. Elektronen rakopis.
- Ignatov, R.** Neizdaden rakopis.
- Klisurov, T.** *Dokazatelstva za lichna upotreba*. Elektronen rakopis.
- Nauka i trud 1963 – 1988:** *Nauka i trud*, br. 1, 15. 09. 1963 – br. 3, 31. 03. 1988.
- Stefanov 2001:** Stefanov, P. *Apokalipsiat kato hudozhestveno-esteticheska kategoriya v septemvriyskata literatura. Sledite na sveshtenata kniga v balgarskata literatura*. Natsionalen institut Nova balgarska literatura, V. Tarnovo: Faber, 2001.